

fa Ağa kumandasında 339 asker mevcuttu. Bu kayıtlar kasabada müslüman sivil yerleşmesini gösterir.

XVI. yüzyılın son çeyreğine ait kayıtlarda Yanova'nın adına sancak beyi Gazanfer Bey hakkındaki şikâyetler vesilesiyle rastlanır. Onun Erdel Prensiği sınırında bulunan hasları dolayısıyla sınır köyleri çekişme konusu olmuştur. 13 Muharrem 991 (6 Şubat 1583) tarihinde Erdel voyvodası (Báthori Zsigmond) gönderilen hükümdar Gazanfer Bey'in Erdel sınırındaki haslarına dahil iki köy halkının vergilerini ödemediği bildiriliyordu (BA, MD, nr. 48, hk. 855). Altı ay sonra Tımişvar beylerbeyine yollanan hükümde ise Yanova Beyi Gazanfer Bey'in esir aldığı küçük çocuklardan müslüman olanları bırakıp olmayanları Erdel'e geri göndermesi ve bundan sonra böyle davranmaması tembih ediliyordu (BA, MD, nr. 51, hk. 195). Gazanfer Bey hakkındaki şikâyetler daha sonra da sürdü. Onun Solnak ve Gyula / Gule beyi ile Erdel köylerine saldırıp esirler aldığından bundan vazgeçmesi gerektiği yine kendisine bildirilmişti (MD, nr. 53, hk. 466, 471, 474).

1571'de Osmanlılar'ın Ak Köröş dedikleri Crişul Alb nehri kıyısında Osmanlılar tarafından Erdöç (Macarca Erdöhegy, Romence Pădureni) palankası yapıldı. İçinde bir camisi olan palankada 1591'de Căfer Ağa kumandasında 268 asker vardı. 1593-1606 yıllarındaki Osmanlı-Habsburg savaşları döneminde Yanova, Erdöç palankasıyla birlikte György Borbély kuman-

dasındaki Habsburglar'ın müttefiği Erdel birliklerince 22 Ekim 1595'te işgal edildi. Eflak Voyvodası Mihai Viteazul, 1599-1601'de Erdel Prensiği'ni ve Boğdan Voyvodalığı'ni hâkimiyeti altına aldığında Yanova kısa süre de olsa onun kontrolü altına girdi. Burası, 1658'de Köprülü Mehmed Paşa'nın Erdel Prensi II. Rákoczi (Rakoçioğlu) üzerine yaptığı sefer sırasında yeniden Osmanlı hâkimiyetine alındı. Osmanlı ordusu Tuna üzerine yaptırılan büyük köprüden geçtikten sonra Tımişvar ovasına ulaşır Arad istikametinde Crişul Alb nehri boyunca ilerlemiş ve 1 Zilhicce 1068'de (30 Ağustos 1658) Yanova Kalesi ovasına gelmişti. Kuşatılan kale anlaşma ile teslim olmuştu. Kaledeki askerlere üç gün içinde orayı terketmelerine izin verildi. Yanova Kalesi ve kasabası, başında Cengizâde Ali Paşa'nın bulunduğu Tımişvar (Tımişoara) eyaletine katıldı. Yanova'nın müdafası ve tahkimi için serhad askerleriyle Budin Valisi Vezir Gürcü Kenan Paşa tayin edildi. Vezir, Eylül-Ekim 1658'de Crişul Alb nehri kıyısındaki dört köşeli, üç kapılı, dört kule ve sekiz tabyaya sahip, dolma rihtımı olan Yanova Kalesi'ni sağlamlaştırdı. Sebeş ve Lugoş kaleleriyle kasabaları Yanova sancağına bağlandı. Bu kasabaların ve bağlı köylerin geliri Haremeyn evkafına tahsis edildi.

1660'ta Oradea / Varad'ın muhasarası ve fethine Köse Ali Paşa'nın maiyetinde bizzat katılan Evliya Çelebi Yanova'dan geçerken burayı 800 evi, 200 dükkânı bulunan bir kale ve şehir diye niteler. IV. Mehmed, Köprülü Mehmed Paşa, Haseki Osman Ağa, Gürcü Kenan Paşa ve Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa adına camiler, Köprülü Hanı, bir paşa sarayı, bir mektep, bir hamam ve saat kulesi olduğunu yazar (*Seyahatnâme*, V, 405-409). Kasaba Crişul Alb nehrinin iki yakasına yayılmıştır, halkı Erdel ve Eflaklı'dır. Geniş bahçeler içinde büyük ve çok zengin bir şehirdir. Yeni yaptırılan bir iç kalesi vardır. Kalede sınırda bulunması dolayısıyla kalabalık bir askerî

garnizon görev yapmakta, ancak barış zamanında bu rakam azalmaktadır (azab ağası, beşli ağası, martolos ağası gibi on ağa ve yaklaşık 8000 görevli asker).

Yanova'da Osmanlı idaresi Viyana bozgunu sonrasındaki savaşlar esnasında sona erdi. 27 Mayıs 1693'te Habsburg askerleri burayı aldı. Bu fiilî durum 1699 yılı Karlofça Muahdesi'yle hukuken tesbit edildi. Yanova'nın 2002 yılı resmî sayımına göre nüfusu 10.207 idi. Bunun % 85,6'sı Romenler, % 8,4'ü Macarlar, % 5,1'i Romenler (Çingeneler), % 0,5'i Almanlar, % 0,3'ü Slovaylar ve % 0,1'i ise diğerleri oluşturuyordu. Kasabanın nüfusunun bugün de aynı oranları koruduğu tahmin edilmektedir. Şehirde kum, andezit, kereste gibi küçük endüstri işletmeleri bulunmaktadır. Günümüzde 1552, 1645 ve 1870 yıllarında tamir edilen ve genişletilen Ineu Kalesi kalıntıları, XIII-XIV. yüzyıl gotik stilinde yapılan kilise ve 1861-1864 yıllarına ait Ortodoks kilisesi muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 4759, 4883; BA, MD, nr. 5, hk. 198; *Documente turcești privind istoria României* (ed. Mustafa Ali Mehmet), București 1976, I, 83; Peçuylu İbrâhim, *Târîh*, I, 420; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 405-423 (Romence çevirisi: *Călători străini despre Țările Române* [haz. Mustafa Ali Mehmet], București 1976, VI, 512-528); G. Kraus, *Cronica Transilvaniei: 1608-1665* (haz. ve trc. G. Duzincheviç – E. Reus-Mîrza), București 1965, s. 268-272; M. Costin, *Opere* (ed. P. P. Pănaiteșcu), București 1958, s. 185; Silâhdar, *Târîh*, I, 123-128; Tahsin Gemil, *Țările Române în contextul politic internațional: 1621-1672*, București 1979, s. 160; Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj-Napoca 1979-89, II, 162; III, 520; IV, 120; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1994, VII, 100-103; VIII, 552-553; Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı'nın Macaristanı*, İstanbul 2010, s. 284-285; Mihai Maxim, "Yeni Osmanlı Belgelerine Göre XVII. Yüzyılda Temeşvar Eyâletinden Mekte ve Medine'ye Gönderilen Surre Altını", *TTK Bildiriler*, XIV (2005), II/2, s. 1049-1053 ve foto-kopiler.

MIHAI MAXIM

Yanova Kalesi ve kalenin içinden bir görünüş

YANVA

Yunanistan'da tarihî bir şehir.

Günümüzde Ioannina denilen şehir Yunanistan'ın kuzeybatısında dağlık bir bölge olan Epir'in (Epirus) siyasi, ekonomik ve kültürel merkezidir. Deniz seviyesinden 520 m. yükseklikte, bir platonun doğusunda bulunan Pambotis (Pamvotis) gölüne doğru uzanan küçük bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Yanya gölü adı da ve-

YANYA

riken Pambotis gölünün kuzeydoğu tarafı Mitsikeli dağıyla çevrilidir. Yanya'nın iskân tarihi antik döneme kadar uzanır. 1983'te yapılan kazılar sonucu temelleri antik döneme inen kalıntılar üzerinde yer alan XIII. yüzyıla ait bir hamam bulunmuş, ayrıca antik şehir oluşumları Bizans-Osmanlı kalesi temelinde keşfedilmiştir. Dolayısıyla buranın, Procopius'un da ifade ettiği gibi, İmparator I. Justinianos (527-565) tarafından inşa ettirilen New Euroia olduğu yolundaki bilgiler yanlıştır. Ayrıca 2007'de ele geçen Korint gümüş sikkelerinin m.ö. 350-338 yıllarına kadar geri gittiği de anlaşılmıştır. Bununla birlikte bu antik yerleşim biriminin adı bilinmemektedir.

Ortaçağ İoanninası'nın (Yanya) eski St. Ioannis Prodromos Manastırının civarında geliştiği rivayet edilir. Şehrin adı ilk defa 673 tarihli Navpaktos Konsili'nin kayıtlarında piskoposluk merkezi diye geçer. Yöreye 600 yılı civarında kalabalık Slav grupları göç etti. X. yüzyılda bunları kuzeyden gelen Ulahlar'la XIV. yüzyılda Arnavutlar izledi. Her üç grup Yanya kesimine yerleşerek arkalarında birçok köyün adında yaşayan izler bıraktı. Piskoposluk merkezi olarak Yanya'nın adı 879'daki İstanbul Konsili'nde tekrar zikredilir. X. yüzyılda Yanya ve Epirus Bulgar Krallığı'na katıldı. 1020'de Bizans İmparatoru II. Basileios, Bulgarlar'ı mağlûp ettikten sonra Güney Balkanlar'daki idarî bölgeleri yeniden düzenleyip Yanya'yı Ohri Başpiskoposluğu'na bağladı. 1081'de Bohemund kumandasındaki Sicilya Normanları şehri ele geçirdi. Bohemund şehrin İkinci Akropolis'i haline gelen yarımada'nın kuzey tepesini tahkim ettirdi. Birinci Akropolis Osmanlı döneminde içkale olan güney tepesidir. Bohemund ayrıca yarımada'yı ana karadan ayıran bir hendek kazdırdı. 1153'te Şerif el-İdrîsî ve 1160'ta İspanyol yahudi seyyahı Tudelalı Benjamin şehrin çok müreffeh olduğunu belirtirler. 1204'teki IV. Haçlı Seferi'nden sonra Despot I. Mikael Angelos (Komnenos) 1430'a kadar yaşayan bağımsız Yunan Epirus Despotluğu'nu kurdu; Yanya bu despotluğun merkezi yapıldı. Mikael şehri ve kaleyi büyüttü. Pek çok Yunanlı, Frenkler tarafından işgal edilen toprakları terk ederek Yanya'ya yerleşti.

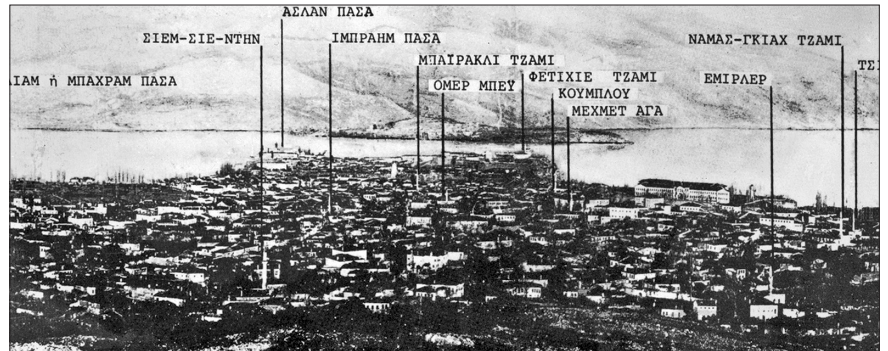
Yanya özellikle XIII ve XIV. yüzyıllarda hareketli bir döneme şahit oldu. XIII. yüzyılın ikinci yarısında pek çok defa el değiştirdi. 1318'de tekrar Bizans İmparatorluğu'na katılsa da bir dereceye kadar özerkliğini korudu. Piskoposluk rütbesi metropolitliğe yükseltildi. 1342'de Sırp Kralı Stefan Duşan tarafından ilhak edildi. Onun

1355'te ölümünden sonra üvey kardeşi Symeon Uroş, Epir ve Tesalya'nın idaresini eline aldı. 1366-1367'de şehir acımasız bir despot olan Sırp Kralı Tomas Preljubović'in idaresine girdi. 1379'da Malakasi Arnavutları, Bulgarlar ve Ulahlar'dan meydana gelen bir birlik Yanya'ya saldırdıysa da Tomas tarafından mağlûp edildi; 1380'deki saldırıda ise Tomas, Osmanlılar'dan yardım istedi. I. Murad, Gjin Shpata komutasındaki Arnavutlar'ı püskürten Lala Şâhin kumandasında bir kuvveti Epir'e gönderdi. 1382 Mayısında Lala Şâhin, Tomas'a yardım için tekrar geldi. 1384 yazında Lala Şâhin'in yerini alan Timurtaş Paşa büyük bir ordu ile Epir'e döndü ve Sphata'yı Arta'dan (Narda) çıkarmaya çalıştı. Aynı yılın Aralığında Tomas bir saray entrikası neticesinde ölünce dul eşi Maria Angelina, Floransalı zengin bir maceracı olan Esau Buondelmonti ile evlendi. Yeniden Arnavut tehdidiyle karşılaşan Esau 1386'da Osmanlılar'la irtibat kurarak I. Murad'ı ziyaret etti ve Osmanlı ordusunun yardımını sağladı. 1389 Haziranında I. Murad'ın Kosova Savaşı'nda ölümünün ardından Sphata, Yanya'ya tekrar saldırdı. Aynı yılın kış mevsiminde I. Bayezid, Esau'ya yardım etmek için bir kuvvet gönderdi ve Arnavutlar'ı püskürttü. Daha sonra Esau, Bayezid'in yanına gidip Osmanlılar'la yeni bir anlaşma yaptı. 1390'da Gazi Evrenos kumandasındaki bir Osmanlı birliğinin eşliğinde Yanya'ya döndü ve bu müttefik kuvvetler Arnavutlar'ı mağlûp ederek dağılara çekilmeye zorladı.

Esau 1411 Şubatında ölünce Yanyalılar Kephallonia (Kefalonya), Levkas (Ayamavra) ve Vonitsa'nın hâkimi İtalyan lordu Carlo Tocco'yu şehri teslim etmek üzere davet ettiler; böylece Yanya, Carlo Tocco'nun yönetimine geçti. Carlo Tocco, Osmanlılar'ın

yardımla Arnavut tehdidine son verdi. Evlilik dışı doğan kızlarından birini 1413'ün ilk günlerinde Mûsâ Çelebi ile evlendirdi. Mûsâ'nın ölümünden sonra Çelebi Mehmed hâkimiyetini sürdürmesi için ona müsaade etti; ayrıca veziri Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey'e bir iyi niyet göstergesi olarak Mûsâ'nın dul eşini verdi. Carlo böylece Arta'yı kendi topraklarına kattı, 1429 Temmuzundaki ölümüne kadar buraları elinde tuttu. Yerine yeğeni II. Carlo geçti. 1430'un ilkbaharında I. Carlo'nun evlilik dışı oğullarının en büyüğü Hercules, II. Murad'ın yanına giderek II. Carlo'yu bertaraf etmek için yardım istedi. Bu sırada Rumeli beylerbeyi olan Sinan Paşa da Yanya'ya karşı harekete geçmişti. 1430'da II. Murad Selânik'i kuşattığında Yanya halkından bir temsilci grubunun şehri Osmanlılar'a teklif ettiği ve şehrin anahtarlarını Selânik'in hemen dışında bulunan Kleidi köyüne getirdiği söylenir. Ancak Yanya'nın ilhakiyla ilgili bu rivayet ilk dönem Osmanlı kroniklerinde yer almaz. Bizans tarihçisi Sfrances'e (Sphrantzes) göre Yanya 1430'un Ekim ayında "Türklerin Beylerbeyi" Sinan Paşa'ya teslim oldu. Sinan Paşa, Emîr Süleyman Çelebi zamanından itibaren (1402-1411) gerek askerî gerekse diplomatik faaliyetleri dolayısıyla Epir'i ve Batı Yunanistan'ı iyi biliyordu. II. Murad, Sinan Paşa'nın idaresindeki şehre dinî-malî imtiyazlar tanıdı. II. Murad'ın bu fermanı Miklosich-Müller tarafından Yunanca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır. Fermandaki haklar hemen hemen iki yüzyıl yürürlükte kaldı. Kalede bir Osmanlı askerî birliği bırakıldı ve anonim kroniğe göre askerler Yanyalı Türklerle yaşamaya ve birlikte çalışmaya alışan Yanya'nın Frenk idaresinden Osmanlı idaresine

Yanya'nın panoramik görünüşü

resine geçişi uyum içinde gerçekleşti. I. Carlo Tocco'nun evlilik dışı doğan çocuklarından bazıları İslâmiyet'i benimsedi, bu sebeple Karlozâdeler (Karlızâde) olarak tanındı ve önemli Osmanlı kumandanları arasında yer aldı. Arkalarında günümüze intikal eden Karlova (Bulgaristan) ve Üsküp şehirlerindeki tarihî camileri bıraktılar (bk. KARLI-İLİ).

Osmanlı döneminde Yanya giderek gelişti ve Ortaçağ kalesi dışına taşan bir yerleşim yeri haline geldi. Epir'in bu önemli Bizans merkezi müslüman, hıristiyan ve yahudilerin karışık yaşadığı bir şehre dönüştü. Osmanlı dönemi boyunca önemli bir sancak merkezi oldu. Tanzimat düzenlemelerinden sonra bütün Epir'i (Ergirikası, Delvine ve Berat) ve 1856 yılından 1882'ye kadar bütün Tesalya'yı (Tırhala, Yenişehir / Larissa, Volos vb.) içine alan Yanya vilâyetinin ana merkezi durumunda kaldı. Osmanlı dönemi öncesi Yanya'nın nüfusu hakkında bilgi yoktur. Ortaçağ kalesi günümüzde de ayakta durmaktadır, sur duvarlarında kabartma semboller ve yazılar mevcuttur. Sur içi 20,7 hektarlık bir alanı kapsamakta, böylece burası yaklaşık Ortaçağ Atinası büyüklüğüne denk düşmektedir. 1 hektara 150 kişinin düştüğü kabul edilirse toplam nüfusun 3100 olduğu tahmin edilebilir. 1430'dan sonra sivil müslüman nüfusu barındıran bir mahalle eski kalenin dışında ortaya çıktı. II. Bayezid buraya Hünkâr (Çarşı Camii) adıyla bilinen kiremitle kaplanmış ahşap çatılı bir cami yaptırdı. Gazi Evranos'un oğlu İsa Bey'in zâviyesi de 1521 tahririnde zikredilir.

1530'da düzenlenen ve 1521 yılına ait bilgileri aktaran tahrir defterine göre Yanya'da hıristiyanların 600 hânedan ibaret otuz dokuz mahallesi, kırk beş hânesi olan bir müslüman mahallesi, bunların dışında bir dizdar komutasında kırk iki kişilik bir garnizonu bulunmaktaydı. Garnizonla

birlikte müslümanlar % 11 civarındaydı. Kalenin müdafaasıyla vazifeli hıristiyan müsellemler de kaydedilmişti. Bu sırada Yanya, Arta'dan hâlâ daha küçüktü. Arta 1176 hâneye sahipken Yanya'da 645 hâne (toplam tahminî nüfus 3200) vardı (BA, TD, nr. 367, s. 261-275, 278-287). 972 (1565) yılına ait tahrir kayıtları, aradan geçen zaman içinde Yanya'nın hızlı bir şekilde büyüdüğünü gösterir. Mahalle sayısı 1521'dekiyle aynı olmakla birlikte hıristiyan hânesi 600'den 1061'e (tahminî 5000 kişi) yükselmisti (BA, TD, nr. 350). Ancak bu büyümenin arkası gelmedi. 987 (1579) tarihli *Tahrir Defteri*'nde Yanya'da elli üç neferden oluşan bir müslüman cemaatinin bulunduğu belirtilir. Hıristiyan mahalleleri 500 hâne ve 338 bekâr nüfusa sahipti. Ayrıca otuz dört neferden ibaret bir yahudi cemaati vardı. Bu durumda şehirde 925 yetişkin erkeğin var olduğu söylenebilir (garnizondakiler dahil % 10'u müslüman olan 3200-3400 civarında bir nüfus). Nüfusta görülen düşüş ilgili tahrir defterindeki eksiklikten kaynaklanmıştır, zira yedi mahallenin yer almadığı görülür (BA, TD, nr. 583). 991 (1583) tarihli tahrirde ilk kayıtlarda bazı düzensizliklerin olduğuna ve nüfus gruplarının yanlış yerlere kaydedildiğine işaret edilir. XVI. yüzyılda göldeki adada birkaç kilise ve manastır Osmanlı yetkililerinin izniyle yapılmış veya genişletilmiş, yüksek kaliteli fresklerle süslenmiştir.

1020'de (1611) eski Trikkala (Tırhala) piskoposu olan, bazı ruhlar ve şeytanlarla ilişkisi bulunduğu ithamıyla aforoz edilen Dionisos Skylosophos'un liderlik ettiği bir isyan şehri derinden etkiledi. Venedikliler'in yardımıyla 800 köylü durumdan tamamen habersiz Türkler'e saldırdı, çoğunu katletti ve Osman Paşa'nın sarayını yaktı. İsyançılar bertaraf edildikten sonra Dionisos idam edildi, daha önce verilen imtiyazlar kaldırıldı. 1613 Ağustosunda I. Ah-

med'in emriyle Yanya hıristiyanlarının yarısının surların dışına çıkarılması kararlaştırıldı. 1618 Haziranında hıristiyanların diğer yarısı taşındı. Hıristiyanlar hisarın dışındaki açık alanda yeni evler ve kiliseler inşa etti. Kale içindeki kilise ve manastırlara el konuldu ve yıkıldı. Surla çevrili şehir içinde (Kastro) sadece müslüman ve yahudilerin kalmasına izin verildi.

1027'de (1618) İkinci Akropolis'teki eski Prodromos Manastırı'nın sahasında Yanya sancağının idarecisi Zülfikar Bey'in oğlu Arslan Paşa bütün Batı Yunanistan'ın en önemli külliyesini yaptırdı. Bu külliye de kubbeli bir cami, büyük bir medrese, yolcular ve fakirler için bir imaret, bir türbe, ayrıca İkinci Akropolis'in aşağısında ve dışında büyük bir çifte hamam bulunmaktaydı. Bütün bu yapılar Yunanistan'ın bu kesiminde günümüze kadar ayakta kalmış nadir örneklerdendir. Bunlar güzel bir şekilde restore edilmiştir; cami de müze olarak hizmet vermektedir. Caminin iç revaklarını tutan dört mermer sütununda üst kesimdeki kitâbede Arslan Paşa'ya dair bilgi bulunur (ayrıca bk. ARSLAN PAŞA CAMİİ). Eski Ioannina'nın diğer yüksek noktasında doğrudan kayalıklara göl kıyısına bakan yerine ikinci bir cami daha inşa edildi. Fethiye adlı cami Skylosophos isyanından sonraki hali yansıtır. 1800'lerde Tepedelenli Ali Paşa'nın yeniden yaptırdığı biçimde zamanımıza ulaşmış, 1970'lerde restore edilmiştir.

1669-1670'te Yanya'ya gelen Evliya Çelebi bazıları abartılı geniş bilgiler vermektedir. Ona göre şehirde pek çok âlim ve çoğu Farsça bilen bilgili kişiler vardır. Bir bölümü taştan yapılmış, aralarında pek çok sarayın da bulunduğu 4000 ev mevcuttur. Şehrin surlarla çevrili olmayan kısmında on sekiz müslüman, on dört hıristiyan, dört yahudi ve bir Çingene mahallesi bulunuyordu. Kalede iki cuma camisi ve iki mescid, açık şehirde ise hepsinin adı verilen yedi cuma camisi ve on bir mescid yer alıyordu. 1900 dükkân ve yedi de tekke vardı. İlyas Efendi Camii, XVI. yüzyılın sonunda müslüman cemaatinin arttığını gösteren, 990'da (1582) yazılmış Arapça bir kitâbeye sahipti. Müslüman cemaatinin giderek çoğaldığının bir diğer göstergesi, Zülfikar Bey tarafından 1600'den önce yeniden inşa edilen II. Bayezid (Hünkâr) Camii'dir. Bununla birlikte en büyük değişimler 1020 (1611) yılından sonra gerçekleşmiştir. Eski Yanya'nın güney varoşu olan Kalouts'a da Kanlı Çeşme Camii hâlâ ayakta. Bu cami 1730'lu yılların sonlarında yapılmıştır; kurucusu Arslanpaşazâde Ha-

Yanya'dan bir görünüş

YANYA

cı Mehmed Paşa'dır. Diğer iki Yanya camisi gibi minaresi yerinde durmaktadır. Ankara'daki Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Hacı Mehmed Camii'ne ve diğer vakıflara ait vakfiyelerin birer sûreti muhafaza edilmektedir.

1611'den 1787 yılına kadar Yanya sancağına Arslan Paşa ailesinden gelen idareciler tayin edildi. 1787'de onların yerini Tepedelenli Ali Paşa aldı. 1821'e kadar Epir'i zamanla İstanbul'dan bağımsız şekilde demir yumrukları yönetti. Adım adım yönetimini bütün Tesalya dahil Yunanistan topraklarına doğru genişletti. XIX. yüzyılın onlu yıllarında Yanya'nın eski kalesini tamir ettirdi; kışla, dükkânlar, iki medrese, bir mektep, mutfak binaları ve garnizon için hamam, kendisi için İçkale'de bir saray inşa ettirdi. Göl tarafındaki küçük giriş kapısının üzerinde yer alan 1230 (1815) tarihli Arapça kitâbe işlerin bu tarihte tamamen bitirildiğini gösterir. İçkale'deki kapıyla kalenin ana kapısı üzerinde Tepedelenli Ali Paşa'nın iki kitâbesi 1843'te Yanya Valisi Osman Nûri Paşa tarafından çıkartılmış, yerine kendisinin ve Sultan Abdülmecid'in adının zikredildiği yeni metinler yerleştirilmiştir. Diğer saray ise güneybatı tarafından şehre yukarıdan bakan Litaritsa tepesinde inşa ettirildi; hâkim konumundan dolayı Litaritsa tepesi ayrıca güçlendirildi.

1812'de Henry Holland, Yanya'nın Arnavut askerleri hariç 30.000 nüfusa sahip bir şehir olduğunu belirtir. Ona göre on altı camisi, yedi veya sekiz kilisesi, Yunanlılar, Türkler, Arnavutlar ve yahudilerden teşekkül eden nüfusu bulunmaktadır. Bunların içinde Yunanlılar muhtemelen sayısı en kalabalık olanlarıdır. 1820'de Yunan bağımsızlık savaşının patlamasından hemen önce Tepedelenli Ali Paşa açıkça sultana karşı isyan etti. Hurşid Ahmed Paşa kumandasındaki büyük bir kuvvet on beş ay boyunca şehri kuşattı. Şehir büyük bir yıkımla karşılaştı. Hünkâr Camii bombardıman sırasında yıkıldı da daha sonra Hurşid Paşa tarafından tekrar yaptırıldı. Ali Paşa'nın öldürülmesinin ardından şehir ve çevresi doğrudan Osmanlı yönetimine geçti. Ali Paşa'nın isyanından önceki yıllarda Yanya çok müreffeh bir şehirdi. Zengin Yunan tüccarlarının konakları bu refahın varlığına şahitlik eder. Şehrin ileri gelenleri, âlimler ve hayır severler daha sonra çok tanınacak olan okulları açtılar (özellikle Zosimea Gymnasium'u). Yanya öneminden dolayı Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, Rusya, daha sonra İtalya ve Hollanda gibi bütün önemli Batılı

devletlerin konsoloslukları için bir ikametgâhtı.

1828'de J. Hütz, Yanya'yı (Janina) 3200 evi olan, dar fakat iyi döşenmiş caddelere sahip, bazı sarayları, on dört camisi, sekiz kilisesi, birkaç hanı, birkaç imareti, hammamları ve iyi durumdaki bir bedesteni bulunan aynı adlı bir sancağın merkezi olarak tasvir eder. Şehrin Yunanlılar, Türkler, Arnavutlar ve yahudilerden teşekkül eden 35.000 nüfusu mevcuttur. Yanya'nın birkaç medresesi ve iki Yunan akademisi, birkaç deri tabakhânesi vardı. Şehirde antik kitap satan dükkânlar bulunuyordu, ahali edebiyata meraklıydı, kitap satışı oldukça canlıydı. Yanya'nın tüccarları İtalya ve Avusturya ile (Venedik, Trieste vb.) geniş bir ticaret ağı oluşturmuştu. 1308 (1890) tarihli *Yanya Salnâmesi* istatistiklerine göre vilâyet 223.885 müslüman (% 44), 129.517 Ortodoks Arnavut, 118.033 Yunanlı, 37.767 Ulah, 3517 yahudi ve 93 Katolik olmak üzere toplam 512.812 kişilik nüfusa sahipti. 1900 yılı civarında şehrin bir garnizonu, 3292 evi, 17.924 nüfusu, on sekiz camisi, on bir kilisesi ve iki sinagogu vardı. Şemseddin Sâmî, Yanya'yı anlatırken 35.000 kişilik nüfusundan, şehirde otuz cami, altı kilise, iki havra, üç tekke, birkaç okul, bir kütüphane, bir idâdiye, bir ilkokul, birkaç sıbyan mektebinden, Rumlar'a ait Zosimea adında bir mekteb-i idâdî, Ulaklar'a ait rüşdiye, fakir ve öksüzlere ait hastahane, belediye ait bir hastahaneden, güzel çarşısı, birkaç han ve hamamı, bir yarımada üzerinde kurulan Tepedelenli Ali Paşa'ya ait mükemmel bir kaleden bahseder (*Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4788-4789). Şehrin yüksek İslâmî eğitim veren, XVII. yüzyıl ile XVIII. yüzyıllarda inşa edilmiş beş medresesi vardı (1021/1612'de yapılan Arslan Paşa Medresesi, Arslanpaşazâde Celâl Ali Paşa Medresesi, Defterdar Mustafa Efendi Medresesi, 1780'lerde inşa edilen Aşşe Hanım Medresesi, Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Veliyyüddin Paşa Medrese ve Kütüphanesi). 1879'da bir idâdî açılmıştı.

1881'den sonra günümüze kadar şehrin görünümüne damgasını vuran birkaç büyük bina inşa edilmiştir: Belediye, dâire-i askeriyeye, topçu kışlası ve şehrin övünç kaynağı olan Hamidiye Gureba Hastahanesi. Vali (Tatar) Osman Paşa (1897-1905) nezâretinde kadınlar için bir rüşdiye kuruldu. 1903'te II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yirmi beşinci yıl dönümü münasebetiyle Osman Paşa, Yanya'nın merkezindeki meydana günümüze kadar ulaşan bir saat kulesi dikti. 1895'te Alman etnograf

Gustav Weigand, Yanya'nın çok canlı ticari hayatından söz eder. 17.000 kişilik nüfusu, içinde Yunanlılar, Türkler, Arnavutlar ve diğerleri gibi kendi okullarını açan elli Aromun (Ulah) ailesi yer alıyordu. Şehirde konuşma dili Yunanca idi; müslümanlarının çoğu Arnavutça konuşmakla birlikte daha ziyade hıristiyan sipahilerin torunlarıyla XVII. yüzyılda İslâmiyet'i benimseyen ordu hizmetindeki gruplara mensup kişilerdi (Turkoyaninotes). 1910'da bu grup 5600 kişi olarak sayıldı. En çok bilinen aileler Derbenci, Emin Ağa, Renda ve Cakulla idi. 1924'te bu grup Türkiye'ye göç etti. 1905-1910 yıllarında çekilen panoramik fotoğraflarda şehir silüetinde yirmi yedi minarenin varlığı görülür.

Yanya, 6 Mart 1913'te Esad Paşa'nın kumandası altında hemen hemen altı ay süren cesurane bir müdafadan sonra Yunan ordusu tarafından ele geçirildi ve Yunan Krallığı'nın bir parçası haline geldi. 1928'de aralarında 3000 mültecinin de bulunduğu 20.405 kişilik bir nüfusa sahipti. Yahudilerin sayısı 3000 idi. Hemen hemen bütün müslümanlar (5000 civarında) 1923 Lozan Antlaşması'nın nüfus mübadelesi neticesinde şehri terketti. 1944 Ekiminde II. Dünya Savaşı'nı takip eden sıkıntılı dönemde milliyetçi Yunan kuvvetleri, Yanya'nın kuzeybatısında yer alan Çamëria bölgesinin Arnavutça konuşan müslüman nüfusunu, savaş süresince Alman ve İtalyan ordusuyla iş birliği yaptıkları ge-

Yanya'da Fethiye Camii ve Tepedelenli Ali Paşa'nın mezarı

Günümüzde müze olarak kullanılan Arslan Paşa Camii ve içinden bir görünüş

rekçesiyle suçlayarak sürdürdüler. Geride çok sayıda cami harabesi ve yıkılmış köy kaldı. 1970'lerde bu bölge büyük oranda yerleşim dışıydı. II. Dünya Savaşı'nda Yanya'nın Alman işgali süresince yahudi azınlık yok edildi. 1951'de Yanya'nın nüfusu 32.315 idi. Bunların binlercesi Yanya civarındaki, 1945-1949 Yunan iç savaşında General Papagos'un ordusu tarafından yıkılan dağ köylerinin ahalisiydi.

1960'tan sonra şehir hızlıca büyüdü, kısmen modernleştirildi. 2007'de 70.000 kişilik nüfusu ile Yanya, Kuzeybatı Yunanistan'ın en büyük merkezi haline geldi. Ortodoks başpiskoposluğu ve Yunan ordusunun bölge komutanlığı buradadır. Yüzyıllar boyunca Yanya gümüş tel işlemeciliğiyle tanınmıştır. Fakat günümüzdeki canlılığı herhangi bir ekonomik etkinlikten değil tamamen tarihî geçmişinden ve idarî fonksiyonundan kaynaklanır. Etnoloji ve arkeoloji müzelerinin bulunduğu şehirde Osmanlı döneminden kalma ana tarihî eserler iyi korunmuştur. 2008'de Hacı Mehmed Paşa Camii'ni kuşatan dükkânlar yıktırılmış ve eserin restorasyonuna başlanmıştır. Bu caminin dışında Arslan Paşa ve kaledeki Fethiye camileri, minaresi bulunmasa da Tepedelenli Ali Paşa'nın oğluna ait Veli Bey Medresesi ve Camii, harap bir halde hâlâ ayaktaadır.

Yanya bazı Osmanlı şair ve âlimlerinin doğduğu yerdir: XVI. yüzyılın en önemli Halvetî şeyhlerinin hayatını yazan (*Menâkıb-ı Şerif ve Tarikatnâme*, İstanbul 1290)

Halvetî / Sünbüli şeyhi Yüsf Sinan Sünbüli Efendi (ö. 989/1581); Arapça, Farsça, Türkçe, Yunanca ve Latince yazan, İbn Sînâ ve Aristo'nun eserlerini tercüme eden Yanyalı Esad Efendi (ö. 1143/1731), Şair Üsküdarlı Sâfi (ö. 1901), Nakşî tarikatının en önemli liderlerinden Şeyh Yüsf Yanyavî (ö. 1902), Arapça, Türkçe ve Yunanca yazan, bir Yunanca-Türkçe sözlüğü ve gramerini tamamlayan Refi Efendi Yanyavî (ö. 1902), hukukçu ve devlet adamı Sava Paşa ve Ali Kemal Aksüt. Ali Emîri, Yanya'daki Osmanlı şairleri üzerine bir tezkere yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia &c. during the Year 1812 and 1813*, London 1815, s. 134-135; F. C. H. L. Pouqueville, *Travels in Southern Epirus, Acarnania, Aetolia, Attica and Peloponesus or Morea in the Years 1814-1816*, London 1822, V, tür.yer.; J. Hütz, *Beschreibung der europäischen Türkei*, München 1828, s. 283-284; W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, London 1835, IV, 562-567; F. Miklosich – J. Müller, *Acta et Diplomata graeca medii aevi*, Wien 1875, III, 282-283; G. Weigand, *Die Aromunen*, Leipzig 1895, s. 154-155; Guy de Chantepierre, *La ville assiégée: Janina-October 1912 – Mars 1913*, Paris 1913; S. Cirac Estopañán, *Bizancio y España: el legado de la basilissa María y de los despotas Thoman y Esaú de Joannina*, Barcelona 1943, I; L. Vranoussis, *Chronika tis Meseonikis kai Tourkokratomenis Ipiru*, Ioannina 1962; a.mlf., *Istriká kai topographiká tou mesaionikou kástrou ton Ioanninon*, Ioannina 1968, s. 37-39; *Cronaca dei Tocco di Cefalonia* (ed. G. Schirò), Roma 1975; *Historia e Popullit Shqiptar* (ed. Selim Islami – K. Frashëri), Prishtinë 1979, I, 416-417; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri IV*, s. 293-

297; Hamdi Ertuna, *Balkan Harbi'nde Yanya Savunması ve Esat Paşa*, Ankara 1984; D. M. Nicol, *The Despotate of Epirus, 1267-1479*, Cambridge 1984; K. Fotopoulos, *Ta Giannina oi mahalades to sokakia kai ta toponimia tous me tis istorikis kai laographikis paradóseis kai anékodota*, Athens 1986; J. V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans*, Ann Arbor 1987, s. 350-357, 543-554; V. Krapstis, *Istoria ton Ioanninon TH' aiónas méhri 1913*, Athens 1988; S. Lauffer, *Griechenland, Lexikon der historischen Stätten*, München 1989, s. 285-287; C. Imber, *The Ottoman Empire: 1300-1481*, İstanbul 1990, s. 33, 111-113; G. G. Kanetákis, *To Kastro: Symvoli stin poleodomikí istoria ton Ioanninon*, Athens 1994; J. Strauß, "Das Vilayet Janina 1881-1912-Wirtschaft und Gesellschaft in einer geretteten Provinz", *Türkische Wirtschafts- und Sozialgeschichte: 1071 bis 1920* (ed. H. G. Maier – R. Motika), Wiesbaden 1995, s. 297-313; a.mlf., "Graeco-turcica: die Muslime in Griechenland und ihr Beitrag zur osmanischen Kultur", *Die Kultur Griechenlands in Mittelalter und Neuzeit*, Göttingen 1996, s. 325-351; S. I. Dakari, *To Nisi ton Ioanninon*, Athens 1996; D. Konstantios, *The Kastro of Ioannina*, Athens 1997; P. Kotzageorgis, "Oi Turkogianinotes", *To Islam sta Balkania*, Athens 1997, s. 77-87; K. E. Fleming, *The Muslim Bonaparte: Diplomacy and Orientalism in Ali Pasha's Greece*, Princeton 1999; M. Kokolakis, *To Isterio Giannotiko Pasaliki, choros, dioikitisi kai plithismos stin Tourkokratoumeni Ipeiro (1820-1913)*, Athina 2003; M. Kordosis, *Ta Byzantina Giannena, Kastro (poli)-Xokastro, Koinonia-dioikisioikonomia*, Athens 2003; E. Kanetaki, *Othomanska Loutro ston Elladiko Horo*, Athens 2004, s. 182-188; V. Pirsinellas, "Oi omologies ton Tourkogianinoton", *Ipeirotika Chroniká*, XII, Ioannina 1937, s. 160-169; K. Tsouri, "I vyzantina ohyrosi ton Ioanninon", *a.e.*, XXV (1983), s. 133-157; *Archeologikon Deltion*, XXXVIII (1983), s. 245-249; Melek Delilbaşı, "Selânik ve Yanya'da Osmanlı Egemenliği'nin Kurulması", *TTK Belleten*, LI/199 (1987), s. 75-106; a.mlf., "1564 Tarihli Mufassal Yanya Livası Tahrir Defterlerine Göre Yanya Kenti ve Köyleri", *TTK Belgeler*, XVII/21 (1996), s. 1-40; G. Smyris, "Ta Mousoulmaniki temeni ton Ioanninon kai i poleodomia tis Othomanikis polis", *Ipeirotika Chroniká*, XXXIV (2000), s. 9-90; *Kâmüsü'l-a'lâm*, VI, 4788-4791; Nazif Hoca, "Yanya", *İA*, XIII, 358-360; Meropi Anastassiadou, "Yanya", *El²* (İng.), XI, 282-283.

 MACHIEL KIEL

YANYALI BEDREDDİN MEHMED

(ö. 1146/1733)

Osmanlı matematikçisi.

Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Yanyalı Esad Efendi'nin oğlu olup Bedreddin lakabı Bedri şeklinde de kaydedilir. Medrese tahsilinin ardından mülâzemetle ilmiyeye intisap ettiği anlaşılmakta (*Sicill-i Osmânî*, I, 332), 1146'da (1733) babasından üç yıl sonra vefat ettiği bilinmektedir (a.g.e., a.y.). Babası gibi aklı ilimlerle uğraşan Bedreddin Efendi daha çok matematikle ilgilenmiştir.